

ויחי ב

הטור¹ להלכה בדין דהחוטף מצוה מ' חבירו חייב ליתן לו י' זהובים, דאם נתנו לו בן למול וקדם אחר ומל אותו דאין מחייבין אותו, דכיון דענה אמן הא אמרין גדול העונה אמן יותר מן המברך ואם שמע ולא ענה איהו דאפסיד אנפ' שי", ונמצא שפסקי הטור סתרי אהדדי.

ובמגן אברהם תירץ, דמ"ש הטור ב' דין חטיפת מצוה, אינו מדברי הטור כמ"ש הרב"י שם¹⁰, ואע"ג דהלכה זו ב' טור מקורה בכמה ראשונים¹¹ (וכן נפסק ברמ"א¹²) – ה"ז לפי שהדין אמת גם לתנא ד', א' המברך וא' העונה אמן ב' משמע, כי מלשון זו עצמה מובן ד', יש לעונה שכן כמברך אלא דפליגי אי ממהרין למברך תחילה¹³, וכיון דלכו"ע יש לעונה שכן כמברך א"כ לא הפסידו מידי, וכ"כ גם בש"ך¹⁴ (כמובא במג"א שם).

אבל לכאורה לא משמע כן מדברי הראשונים הנ"ל, שסתמו בטעם ההלכה ד' גדול העונה אמן יותר מן המברך, ומפשטו לשונם משמע דס"ל דכן קי"ל להלכה¹⁵.

א. גרסינן בסוף מס' נזיר: "א"ל רב לחייא ברי' חטוף וברך [חטוף כוס של ברכה וברך ברכת זימון שתהא מקיים (מקדים)] לברך על הכוס ברכת זימון (המזון). רש"י¹⁶, וכן א"ל רב הונא לרבה ברי' חטוף וברך, למימרא דמברך עדיף והתניא רבי יוסי אומר גדול העונה אמן יותר מן המברך, וא"ל רבי נהוראי ה' שמים כך הוא, תדע שהרי גוליירים [חלשין. רש"י] מתגרין במלחמה וגבורים נוצחין, תנאי היא דתניא אחד המברך ואחד העונה אמן במשמע אלא שממהרין למברך תחילה [ליתן שכר (שכרו)]. רש"י¹⁷.

ומפשטות לשון הש"ס נראה, דפליגי תנאים אם המברך עדיף או העונה אמן עדיף, והאמוראים (רב ורב הונא) שאמרו "חטוף וברך" הכריעו כדעת התנא ד' "מברך עדיף", וכן נפסק להלכה בטור ושר"ע¹⁸ שיש לחזור לברך. ולפ"ז לא קי"ל להלכה ד' גדול העונה אמן יותר מן המברך¹⁹.

וכבר הקשו מפרשים מהא דהביא

פ"ו ס"ח (סק"ד). ש"ך חו"מ שפ"ב סק"ד (ד"ה בספר מעד"מ).

(8) יו"ד סו"ס כח.

(9) אור"ח שם.

(10) ראה ב"י לטו"ד שם, דבס' מוגה ליתא כל

סיוס סימן כח, והוא הוספת המגי'.
(11) ר"ת, הובא ברא"ש חולין שם. מרדכי שם

(ס"י תרנה).

(12) חו"מ סו"ס שפב.

(13) ל' הש"ך שבהערה הבאה.

(14) חו"מ שם.

(15) וראה גם פמ"ג אור"ח סק"ד (משב"ז סק"ד

(1) וכו' בברכות נג, ב. – וראה לקמן סעיף ה השייכות למס' נזיר (ולפרשתנו).

(2) גירסת הריב"ז.

(3) ראה השק"ט בשד"ח כרך ט' כללי ה' פוסקים (ס"ו אות ה. וש"נ) אם הפירוש לנזיר הוא מרש"י.

(4) ראה גם תוד"ה אחד שם.

(5) אור"ח סו"ס רא. וכו' בשר"ע אדה"ז שם.

(6) וכו' בראב"י ברכות שם ד, פסקו רבוותא דהמברך עדיף. פסקי הרי"ד שם. כס"מ לרמב"ם הל' ברכות (פ"א ה"א), שכן ס"ל להרמב"ם. ע"ש. וראה לקמן הערה 25.

(7) מג"א שם סק"י. מעדני יו"ט לרא"ש חולין

ולכן לכאורה נ"ל באו"א קצת, ד' לכו"ע יש פרט שבו גדלה מעלת המברך ויש פרט שבו, "גדול העונה אמן יותר מן המברך", וזהו שאמר התנא, "א' המברך וא' העונה אמן במשמע", דשווים ב' שכרם, כי בכ"א יש מעלה וגדלות שאין בזולתו (ושקולים הם) — "אלא שממהרין למברך תחילה", כי תוכן המעלה של המברך גורם שיוקדם שכרו, ומצד זה גופא יש לחזור לברך (אלא שכיון שגם העונה אמן יש לו שכר שווה, הרי כשחטף הברכה לא הפסידו מידי שיהי' חייב לשלם עבור זה, כנ"ל ממג"א).

ב. ויובן זה בהקדם הביאור בהא ד' "גדול העונה אמן יותר מן המברך", דלכאורה תמוה, כיצד אפשר לומר שזה שרק "מסכים" לדברי המברך ועונה "אמן" יהי' גדול יותר מהמברך עצמו? ובפרט שכל ענין עניית אמן לא יתכן בלתי הקדמת הברכה ע"י המברך.

ואף שר"ג הביא משל ע"ז מ"גבורים נוצחין", וכמ"ש התוס' ²⁰ ד"שם נצחון ה' מלחמה על הפרשים הגומרינ', וכן בענין נינו, ד"גמר הברכה היא עניית אמן" ²¹ — הרי הא גופא טעמא בעי, דאף שאמן הוא "גמר הברכה", מ"מ מהו הדמיון בין "גמר הברכה" לענין נצחון המלחמה ע"י הגבורים, דבשלמא במשל של מלחמה מובן, דאף אם עיקר המלחמה מתנהל ע"י ה"גולליירים", מ"מ, כיוון שתכלית המלחמה היא לנצח האויב, לכן, העיקר הם "הפרשים הגומרינ'" ומביאים הנצחון בפועל; אבל בענין הברכה — הרי ה' עיקר הוא המברך (בשם ומלכות) בפועל, ומדוע יהי' העונה אמן (אף שהוא הגומר) גדול יותר מן המברך?

ובמעדני יו"ט¹⁶ כתב, "דהא דקאמר כתנאי לא לענין פלוגתא קאמר" ¹⁷ אלא לומר דמצינו תנא דמסייע¹⁸ להו לרב ורב הונא דתנא דממהרין למברך כו'. ומשו"ה הוא דאמרי לבנייהו חטוף ובריר למחר הברכה עליהם אבל לא שהם נח' לקים על רבי יוסי שאמר דגדול העונה כו'. ¹⁹ דהא רבי נהוראי אסברה לה בטע' מא מעלייתא. אלא דברי שניהם אמת דהעונה הוא גדול מצד שהוא מנצח וגומר הענין אבל כמו שהמברך קודם להעונה כן ממהרין [לו] השכר קודם להעונה ורב ורב הונא השגיחו במהירות השכר ולא השגיחו על שהוא גדול כו'.

אבל ג"ז דוחק לכאורה, שהרי מפש' טות הלשון, "אחד המברך ואחד העונה אמן במשמע" משמע, דשניהם שווים גם בגודל השכר, ואילו לדברי המעדני יו"ט הרי לכו"ע "גדול העונה אמן יותר מן המברך", וכל מעלת המברך היא רק ב' מהירות השכר.

קרוב לסופו) וקיי"ל גדול העונה אמן מהמברך. וכן משמע בסמ"ג עשה כז' (ב"שאר ברכות שב' סעודה). ארחות חיים דין עניית אמן. ועוד. ולהעיר ממה שהובא בכמה פוסקים (נוסף על המבואר בספרי מוסר וכן בספרי חסידות. וראה זח"ג רכט, א. רעא, א. וטו) ביאורים להא דגדול העונה אמן כו' — ראה ארחות חיים שם. אבודרהם (נסמן לקמן הערה 46). רוקח הל' סעודה שש"ל. פרישה לטא"ח שם. ועוד.

(16) לחולין שם (הנ"ל הערה 7), הובא בש"ך

שם.

(17) להעיר משל"ה (בהקדמת בית הגדול — לו, א) בפלוגתא אם צ"ג גדולים מבע"ט או מקום ש' בע"ט עומדים כו' (ברכות לד, ב) — ד"מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, ואף שתלמודא אמר ופליגא ר"ל הם מחולקים כל א' מדבר בענין בפני עצמו".

(18) ולהעיר מנוסח הכי' בדק"ס ברכות שם, כי

קאמרי אינהו אליבא דהאי תנא' (ולא "תנאי היא").

(19) וכן משמע במאירי סוף נזיר, שאינה פלוג-

תא. ע"ש.

(20) נזיר שם.

(21) ל' פ"י הרא"ש סוף נזיר. וראה גם תוס'

הרא"ש ברכות שם. — וראה לקמן בפנים סעיף ג"ד.

(בסוטה) „צריך דוקא אמן . . ואף דב־ שאר שבועות מהני ג"כ קבלה בלשון אחר", ומבאר, כי גבי סוטה צריכים שבועת כהן דוקא (דאם היא נשבעה בעצמה לא מהני כלום), ולפיכך „בסוטה צריך דוקא אמן, דזה כמו שמוציאה הכח הפרטי של המשביע". ונמצא שע"י עניית אמן, נוסף לזה דהוי כאילו הוציא ה־ ברכה מפיו, אלא עוד זאת, שיש בו „הכח הפרטי" של המברך.

ועפ"ז יש לבאר הפלוגתא אם „מברך עדיף" או „גדול העונה אמן יותר מן המברך" — דיש לומר דפליגי אי עניית אמן על ברכה היא כעניית אמן אחרי שבועה דהוי כמו שמוציא השבועה מפיו. דלמ"ד גדול העונה אמן כו' ס"ל דגם עניית אמן אחר ברכה הוי „כמוציא ברכה מפיו", והוי ממש כמו המברך עצמו, ובמילא גדול העונה אמן כו' כיון שיש בו גם המעלה דעניית אמן: משא"כ למ"ד מברך עדיף, עניית אמן אחר ברכה אינה „כמוציא ברכה מפיו", ולכן ס"ל שמברך עדיף, כי מעלת הברכה עדיפא ממעלת עניית אמן (לחוד)³⁰.

ג. אבל קשה לבאר כן סברת המ"ד „גדול העונה אמן כו'", שהרי בגמ' מפורש טעם דיעה זו שהוא כמשל „גוללירים מתגרין במלחמה וגבורים נוצחין", שמזה משמע, שמעלת העונה אמן על המברך

והנה יש מפרשים²² שביארו: „כיון דקיי"ל דשומע כעונה . . אי"כ כשעונה אמן שכרו מרובה מהמברך עצמו דה־ מברך אסור לענות אמן אחר ברכתיו ודומה לזה . . כל²³ המתפלל בלחש ו־ אח"כ שומע תפלה מהחזן ומכוין ועונה אמן אחר כל ברכה ה"ל כאלו התפלל ג"פ". והיינו, שהעונה אמן יש לו כ' מעלות, הן דהמברך (כיון ששומע כעונה) והן דעניית אמן, משא"כ המברך שאין לו מעלת העונה אמן, כיון שאסור לענות אמן אחר ברכתיו.

ויומחק יותר ע"פ המבואר בצפע"נ על הרמב"ם²⁴, בפירוש דברי הרמב"ם²⁵ ד„כל העונה אמן אחר המברך ה"ז כ־ מברך", דהיינו לפי ד, אמן הוה כמוציא דבר מפיו²⁶, וע"ד שמצינו גבי שבועה, שהעונה אמן אחר המשביע ה"ז כמו ש־ נשבע בעצמו²⁷, ולכן פסק הרמב"ם²⁸ ד־ אפילו ענה אמן אחר שבועת עכו"ם או קטן הוה שבועה.

וכיון שהעונה אמן הוי „כמוציא ברכה מפיו"²⁹, אי"כ ה"ה ממש כהמברך עצמו.

[ויש להוסיף בזה עוד יותר, ע"פ מ"ש בצפע"נ במ"א²⁹ דגבי „שבועה של כהן"

(22) פרישה לטור"ח סקכ"ד שם.

(23) פרישה שם, בשם האבודרהם (הונא בב"י סקכ"ד שם).

(24) הל' ברכות שם.

(25) ועפ"ז אין כוונת הרמב"ם לענין שכר (דהעונה אמן שכרו (רק) כמו המברך, כדמשמע בכס"מ שם), אלא שווה הלכה, דאף שיכולים לצאת ע"י שמיעה לחוד, הרי ע"י עניית אמן „ה"ז כמברך", כמוציא הברכה מפיו. וראה לקמן הערה 30. — וראה המשך דברי הכס"מ שם.

(26) ראה שבועות כט, ב, לו, א (ובפרש"י).

(27) הל' שבועות פ"ב ה"א.

(28) ל' אדה"ז טר"א שם.

(29) מהד"ת ז, א.

(30) ויש לומר דנפק"מ להלכה, דאת"ל דהעונה אמן הוי כמוציא ברכה מפיו, אי"כ גם בעונה אמן אחר ברכת קטן יוצא י"ח (כמו העונה אמן אחר שבועת קטן דהוה שבועה, כנ"ל), ואכן יש מ"ד בירושלמי (ברכות פ"ג ה"ג, ובפי' חרדים שם) דס"ל כן. וראה פע"נ שם.

ועפ"ז מובן ג"כ הא דקיי"ל דמברך עדיף, דיש לחטוף ולברך (כנ"ל), כי להלכה לא קיי"ל (כמ"ד בירושלמי הנ"ל) דיכול לצאת י"ח ע"י עניית אמן אחרי ברכת קטן.

אבל ראה הערה 31.

היא הברכה שבירך המברך ואני מאמין בזה³⁷.

והחילוק ביניהם הוא לא רק בכוונת העונה, אלא בעצם גדר עניית אמן ושייכותה להברכה:

כיון שעניית אמן אחר „תפלה ותחינה“ פירושה, שגם השומע מתפלל „שיהא רצון שיהא אמת כן“, נמצא, שעניית אמן שייכת לתפלת המתפלל עצמו, שהעונה משתתף בתפלתו:

משאכ עניית אמן אחר ברכות הו' דאח כו', שענינה רק שהשומע מביע אמונתו באמיתיות דברי המברך, הרי אין העני' שייכת להמברך (שהרי מכיון ש' הוא מברך, מובן שמאמין בזה), אלא זהו דין וחיוב על השומע, דכשאדם שומע ברכה מפי אחרים, חל עליו חיוב להודות שהדברים אמיתיים, אבל אין זה מוסיף אצל המברך (וברכותיו).

וזהו החידוש דהמ"ד „גדול העונה אמן כו'“ – שבגמ' מביאו כאן לענין ברכת המזון – ומביא ע"ז משל ד' „גוליירים מתגרין במלחמה וגבורים נוצחין“, כי הוא ס"ל שגם עניית אמן אחרי ברכות הודאה כו' היא חלק מפעולת לת הברכה, ואדרבה, היא גומרת פעולת הברכה, ע"ד „גבורים נוצחין“, כמ"ש הראש"ש³⁸ דגמ' הברכה היא עניית אמן.

וההסברה בדבר – כמבואר במהרש"א³⁹: „וע"כ צוה הקב"ה לאהאכל ושבע בברך עליו. . . שע"כ זה הקב"ה משפיע ברכותיו להיות לו בריזח מזונות, כי יש

היא לא בגלל שיש בו (גם) מעלת ה' מברך, אלא לפי שמעלת עניית אמן בפ"ע עדיפה ממעלת המברך, כמעלת „גבורים נוצחין“ על „גוליירים מתגרין“.

ולאידך גיסא: בשו"ע אדמו"ר הזקן מפורש⁴⁰, „וגם כל אדם יש לו לחזור ש' יתנו לו כוס של ברכה. . . שאף שהשומע כעונה ועונה אמן כמוציא ברכה מפיו ממהרין ליתן שכר תפלה להמברך“ – הרי מפורש, דזה שעניית אמן הוי „כ' מוציא ברכה מפיו“, הוא גם להדיעה דמברך עדיף⁴¹.

ונ"ל בזה, דהנה בעניית אמן איתא בגמרא⁴²: „אמן, בו שבועה, בו קבלת דברים, בו האמנת דברים. . . אמן⁴³ כן יעשה ה' יקם ה' את דבריו“, ובפרש"י „בו אמנת דברים, וראוי לענות אמן על דבר תפלה ותחנה שהוא לשון מאמן הדברים, שיהא רצון שיהא אמת כו'“.

והנה תוכן זה ב' „האמנת דברים“ שייך לכאורה, רק ב' „דבר תפלה ותחנה“⁴⁴ (כלשון רש"י), אבל בברכות הודאה ו' שבח או ברכת המצות, שאין בהן „תפלה ותחנה“, עניית אמן לשם „האמנת דברים“⁴⁵ היא רק (בלשון הטור⁴⁶) ש' „אמת

(30) סר"א שם.

(31) ועכצ"ל דאף שבועה אפילו ענה אמן אחר שבועת קטן הוה שבועה, הרי לענין ברכה, אף שה' עונה אמן כמוציא ברכה מפיו, צ"ל המברך בר חיובא כמותו דוקא. וראה אור שמח לרמב"ם שם. ואכ"מ.

(32) שבועות לו, א. ועד"ז בדב"ר ר"פ תבוא, הובא בפרישה לטאריח סקב"ד שם.

(33) ירמ' כה, ו.

(34) וראה גם ב"ח לטאריח סקב"ד. ט"ז ומג"א לשו"ע שם ס"ו. שו"ע אדה"ז שם ס"ט.

(35) ראה תודה"א א"ר חנינא שבת (ק"ט, ב), דצריך להרהר „אל מלך נאמן“ בשעה שאומר אמן.

(36) אור"ח שם. וכ"ה בשו"ע (ובאדה"ז) שם. וראה הנסמן בהערה 34.

(37) וראה פרטי החילוקים בכוונת אמן – בפ"י התפלות והברכות לרבינו יהודה ב"ר יקר (ח"ב ע') קיא ואילך). כף החיים לשו"ע אור"ח ס"ה אות יד. וש"נ.

(38) נסמן לעיל הערה 21.

(39) בחדא"ג סוף נזיר.

הברכה היא, וכן נפסק ברמ"א⁴¹, דכמו שהמסובים צריכים לכוון לשמוע הברכה ולענות אמן, כך „המברך יכול לאמן שאומרים“, „משום דעניית אמן מכלל הברכה הוא“⁴² – הרי שגם עניית אמן אחרי ברכת המוציא נחשבת חלק ממנה, ודרושה גם למברך⁴³.

ולכן נ"ל שלכו"ע עניית אמן אחרי כל סוגי ברכות היא מכלל הברכה⁴⁴, כי עניית אמן שייכת לפעולת הברכה. וכמבואר בראשונים⁴⁵, „שהמברך דומה

לאדם מקטרגים בדבר מלת לו מזוננו – תיו הקשים בריח, ואלו הברכות הם המליצים יושר וסגורים טובים לנגד ה- מקטרגים, ולזה דימה הברכות והעניית אמן לגולירין המתגרים ולגבורים ה- מנצחים במלחמה כי הוא ממש כמ"ש שהברכות הם הגולירין והעניית אמן הם הגבורים לנצח המלחמה כנגד ה- מקטרגים שהם מלאכי משחית כו"ל.

ולכן „גדול העונה אמן כו"ל, כי גם עניית אמן אחרי ברהמ"ז שייכת לפעולת הברכה, כי כוונת הברכה היא להמשיך פרנסתו, ועניית אמן מבטלת המקטרגים וגומרת ה„מלחמה“ נגדם. ונמצא, שעניית אמן נחשבת כ„גמר הברכה“ ולפיכך עדיף מהמברך עצמו (וכמו המעלה ד- „גבורים נוצחין“), ד„שם נצחון המלחמה על הפרשים הגומריין“.

ד. אלא שעפ"י יש לעיין בסברת המ"ד דמברך עדיף. דלכאורה ע"פ הנ"ל צריך לומר שהוא סובר, שעניית אמן אחרי ברהמ"ז היא רק הבעת האמונה „אמת היא הברכה שבירך המברך“ (כמו עניית אמן אחרי כל ברכות הודאה ושבח ו- ברכות המצות), ואינה שייכת לפעולת הברכה עצמה אלא הוא חיוב בפ"ע החל על השומע (כנ"ל), ולכן ס"ל דהמברך עדיף.

אבל את"ל כן, קשה הלכתא אהלכתא, דהרי קיי"ל דיש לחזר אחרי הברכה דוקא (כנ"ל ס"א), וביחד עם זה נפסקה ההלכה⁴⁶ דאין הבוצע רשאי לבצוע עד שיכלה אמן מפי העונים, שהטעם ע"ז הוא (כמ"ש רש"י)⁴⁷ „דאף עניית אמן מן

רשאי לבצוע עד שיענו (כדי שבציעת הפת לא תוק- דם לברכתם), אלא לפי שזהו חלק מברכת המברך. וראה גם אור-זרוע ודרכי-משה (שנסמנו לקמן הערה 43). פרמ"ג שם (א"א סק"י).

אלא שבכ"י שם מביא מהאחרות חיים (הל') סעודה את י' ש„אין הבוצע רשאי לטעום עד שתכלה אמן כו" לפי שנתונה אמן כמברך, ובא"ח שם מסיים „ולפיכך יוצא בענייתו“. ומשמע לכאורה שזהו בשביל השומעים. וראה שו"ע אדה"ז שם שמדייק „עד שיכלה עניית אמן מפי רוב העונים אם יוצאים יחד“ (דלא כפרמ"ג הנ"ל).

אבל להעיר שגירסת הא"ח היא (כגירסת הר"ף. רמב"ם הל' ברכות פ"ו ה"ה) „אין הבוצע רשאי לטעום“ (ולא „לבצוע“). ועפ"י צ"ל לכאורה דמ"ש „יוצא בענייתו“ כוונתו להמברך, שהוא יוצא חובת אמן (כדלקמן הערה 43), דאל"כ מה ענין עניית השומעים לטעימת המברך. ואכ"מ.

(42) ארי"ח שם ס"ב (וכ"ה בשו"ע אדה"ז שם ס"ד).

(43) דרכי משה לטור שם אות ד. והוא מאור זרוע ח"א סק"ב. ושם סקע"ח (מירושלמי ברכות פ"ו ה"ג) שהשומע צריך לכיון להוציא את המברך ב- עניית אמן. וראה הערה הבאה.

(44) ובאור זרוע שם, שאם השומע לא ענה אמן שניתם לא יצאו י"ח, לא המברך ולא השומע. אבל כבר תמה ע"ז בדרכי משה שם ד"צ ע" . לא נמצא זה בפוסקים אחרים.

(45) וראה אורח"ת שבהערה הבאה, דעניית אמן היא ע"ד הענין ד„זוהם בברוך“ (תחיתם הברכה).

(46) ארחות חיים דין עניית אמן. ועד"ו באבוד-רהם סדר שחרית של חול (בדיני חזרת הש"ץ) בשם

(40) טושו"ע ארי"ח סקס"ו סט"ז. שו"ע אדה"ז שם ס"ג.

(41) ברכות מז, א (הובא בב"ח לטור שם. שו"ע אדה"ז שם). ומפשטות הלשון משמע, דאין הכוונה לפי שהשומעים יוצאים ע"י אמירת אמן ולכן אין

ועפ"ז יש לומר, שב' הדיעות אי מברך עדיף או גדול העונה אמן כו' – תלוי בחקירה הידועה אי אזלינן בתר „בכח" או בתר „בפועל".

דהנה ע"פ הנ"ל מובן, שפעולת ה- ברכה היא מצד המברך דוקא שהוא האומר, מפרט ומגלה בברכתו, שבחו של הקב"ה בעולם (וכן בפנימיות, שאמירת הברכה היא היא הממשכת השפע מל-מעלה, ופעולת עניית אמן היא רק ל- סלק המונע ומעכב כו'.

וע"ד שטר שנתקיים בב"ד, דגביית הממון (וכיו"ב) היא בכחו של המפורש בשטר, וקיום השטר ענינו רק לאחר מה שמפורש בשטר.

וזהו החילוק בין המברך והעונה אמן: „כח" (ואיכות) הברכה היא בהמברך דוקא, אלא שמצד המברך עצמו עדיין יש מקום שלא יבוא לידי פועל (מצד „ער-עור"), וזהו פעולת עניית אמן, שעל ידה באה הברכה (וההמשכה) לידי פועל⁵².

ועפ"ז יש לומר, שזוהי כוונת התנא „אחד המברך ואחד העונה אמן במשמע", דשניהם שווים (כנ"ל סעיף א), כי לכו"ע, הרי בענין ה„בכח" (ואיכות) דהברכה – „מברך עדיף", ולאידך, בענין ה„בפועל" – „גדול העונה אמן כו"⁵³; אלא שכיון שכל ענין הברכה באה ע"י המברך דוקא

לשטר חתום ולא נתקיים בב"ד ויכול אדם להכחישו וכשמתקיים אין אדם יכול להכחישו ואמן הוא קיום חתימת הברכה כמו שמצינו . . ואמרה' האשה אמן אמן לקיים מה שהשביעה הכהן".

וזה מתאים עם הטעם שהובא במפר-שים⁵⁴, שמעלת העונה אמן היא, דכיון ד„אמן יש בה ג' דברים שבועה קבלה אמונה"⁵⁵, „א"כ בענייתו אמן מקבל ברכה עליו באמונה ובשבועה משא"כ במברך", והיינו, דכיון ש„מקבל ברכה עליו באמונה ובשבועה", ה"ז דבר שאי אפשר לבטלו והוי דבר של קיימא⁵⁶, משא"כ המברך שלא קיבל עליו הברכה „באמונה ובשבועה", אפשר שישתנה אצלו כו' (כמו שטר שיצא עליו ערעור).

ויומתק יותר ע"פ הידוע, שהתוכן הפנימי של ענין הברכה הוא, שע"י כל ברכה נמשך שפע מלמעלה⁵⁷ (ע"ד דברי המהרש"א הנ"ל לענין ברכת המזון, „ש-עייז הקב"ה משפיע ברכותיו"), ועניית אמן מבטלת הדברים המונעים ומעכבים את ההשפעה, באופן שדוקא ע"י עניית אמן נמשך שפע הברכה בפועל, מבלי מונע ומעכב (ע"ד קיום השטר בב"ד שמבטל כל ערעור).

י"מ (ומסיים „וכן עיקר"). ולהעיר מריבנו בחיי בשלח (יד, לא), ד„העונה אמן הוא העד השני וצריך הוא שיצטרף עם העד הראשון שהוא המברך כי עמו העדות קיים". ע"ש.

וראה גם זח"ג (רעא, א) דע"י אמן הברכה „בקיומא כדקא יאות". וראה אוה"ת בראשית (ח"ג תקטו, א) דעניית אמן היא ע"ד הענין ד„חותם בברוך", שהוא „לדחות ניקת החיצונים" (ע"ש).

(47) נשא ה, כב.

(48) פרישה לטא"ח סקכ"ד שם.

(49) ל' הפרישה, בשם הדב"ר (הנ"ל הערה 32).

(50) ראה גם חדא"ג מהר"ל סוף גזיר (בפי')

המשל דעונה אמן הוא כ„גבורים נוצחין".

(51) „ברכה" מלשון המשכה (כמו „המברך את הגפן" – כלאים רפ"ז) – תרי"א מקץ לו, ג. ובכ"מ.

(52) בחדא"ג מהר"ל סוף גזיר כ', „אל המברך ממנה לצאת אל הפועל הנגלה והעונה אמן אין ממנה כ"כ להיות יוצא אל הפועל . . המברך עיקר הוא הדבור . . אמן עיקר הוא בלב שהוא המשכה" (וראה גם מאירי סוף גזיר. פרישה לטא"ח סקכ"ד שם).

אבל מפשטות המשל דעונה אמן הוא כ„גבורים נוצחין" מובן שעיקר פעולת עניית אמן היא מעלת הפועל. וכן מובן מהמבואר בכ"מ שעניית אמן הוי יחוו"ת, אתכפא (ראה לקו"ש ח"ח ע' 74. וט"ו).

(53) וי"ל דכ"א כלול ממעלת חבירו, דהעונה אמן הוי „כמוציא ברכה מפיו" (כנ"ל ס"ב), וגם

וענין זה, החיבור ד"משפיע ומקבל בבת אחת" (שוהי שלימות ענין הנזירות), הוא ג"כ תוכן ענין הברכה וענייית אמן, חיבור שתי המעלות דמשפיע ומקבל (מברך ועונה אמן) כאחד, וכנ"ל בפירוש "אחד המברך ואחד העונה אמן במשמע", חיבור מעלת ה"בכח" (שמצד המשפיע) וה"בפועל" (שמצד המקבל).

ועפ"ז יש לבאר גם המשך הגמ' שם, שלאחרי השקו"ט ע"ד מעלת המברך והעונה אמן, מסיים בש"ס, "אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם" – דכבר נתקשו בזה במפרשי הש"ס מהי השייכות של מאמר זה לכאן, ואם לסיים בדבר טוב, הרי גם השקו"ט ע"ד מעלת המברך ומעלת העונה אמן היא בדבר טוב?

וע"פ הנ"ל יש לומר, שזהו דוגמת ה' מעלה דעונה אמן⁵⁵, שהוא הגורם שה' ברכה תומשך בפועל למטה בעולם, וכן בענין זה, דדוקא "תלמידי חכמים" (היינו המקבלים מחכמים, דוגמת ענייית אמן ע"י שומע הברכה, מקבל) הם ה"מרבים שלום בעולם".

וזהו שמסיים הש"ס דוקא במאמר זה, דכיון שלפני זה מדגיש שם מעלת המברך, דאע"פ שיש מעלה בזה שאין בזה ועד ששוים הם (כנ"ל באורך), מ"מ "ממ" הרינן למברך תחילה ולכן צ"ל "חטוף וברייך" – לכן מסיים, דמ"מ תכלית הכל היא מעלת ה' בפועל⁵⁶ – "תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם".

(משיחות י, (מוצאי ש"ק) י"ג וט"ו שבט תשל"ח)

(דלולא המברך לא שייך הענין דעניית אמן), לכן "ממהרין למברך תחלה", כנ"ל סעיף א'.

ה. ע"פ כל הנ"ל יש לבאר השייכות דסוגיא זו ע"ד מעלת המברך והעונה אמן (לסיום) מס' נזיר (וכפי שכבר עמדו ע"ז במפרשים⁵⁴).

ובהקדם המבואר בצפ"ע עה"ת⁵⁵ ב' נוגע ליוסף הצדיק – שנקרא "נזיר אחיו"⁵⁶, ויש דיעות ש"נזיר ממש הי"ו⁵⁷ – ד"נזירות התחיל מיוסף"⁵⁸, כי "יוסף⁵⁹ הוה בגדר אדם הראשון קודם הנסירה זכר ונקבה ביחד ושניהם שווים", וזהו ג"כ שלימות קדושת נזירות, ד"נזירות⁶⁰ יש עלי' שם זכר ונקבה כליל (כמבואר בירושלמי נזיר פ"ב⁶¹) ור"ל גדר משפיע ומקבל בעצם אחד", "משפיע ומקבל בבת אחת"⁶², "חומר וצורה בנושא אחד"⁶³.

המברך "יוצא" הענין דעניית אמן (כנ"ל הערה 43), אלא שאצל המברך ענין הברכה הוא בגלוי ובפועל וה"אמן" – "בכח" ובהעלם: ואצל העונה אמן – הברכה היא בכח ובהעלם וה"אמן" – בגלוי ובפועל. (54) וראה בארוכה ע"ד הנגלה – לקו"ש ח"ח ע' 65 ואילך.

(55) ראה שם ר"פ וישב. שם לט, ב. שם, ו. שם להפטרות וישב.

(56) פרשתנו מט, כו. וכן בפ' ברכה לג, טז.

(57) ב"ר פרשתנו פצ"ח, כ. וראה שבת קלט, א ובחז"אג מהרש"א שם.

ולהעיר מצפ"ע עה"ת ר"פ וישב, דיוסף, רצה להיות נזיר עולם ויק מיקל בתער כו" – ע"ד נזירות שמואל (שבמשנה סוף נזיר), ד"נזיר עולם הי" (רמב"ם הל' נזירות פ"ג ה"ט).

(58) שם בהפטרות וישב עה"פ (עמוס ב, יא) ומבחוריהם לנזירים.

(59) ל' הצפ"ע שם לט, ו. וראה בשאר ה' מקומות שנשמנו לעיל הערה 55.

(60) ל' הצפ"ע שם לט, ב בסופו.

(61) ה"ב. ע"ש.

(62) צפ"ע בהפטרות וישב שם.

(63) צפ"ע שם לט, ב.

(64) ראה חז"אג מהרש"א שם. ועוד.

(65) ראה גם בארוכה בכ"ז לקו"ש שם ע' 72 ואילך.

(66) ראה הקדמת החור"ד לפי' שו"ע יו"ד.

(67) ראה בארוכה לקו"ש ח"כ ע' 283 ואילך.

ויחי ג

מסיחין בסעודה, הרי לכאורה גם על אמירה זו חל זה ש"אין מסיחין בסעודה", ואדרבה, כיון שרצה לומר לו "יעקב אבינו לא מת", שהוא דיבור מועט יותר מהדיבור "אין מסיחין בסעודה שמא יקדים קנה לושט ויבוא אותו כובע שעל פי הקנה ונכנס בו המאכל ומסתכן . . מאכל ומשתה הולך דרך הושט", בטר דסעידי א"ל הכי אמר רבי יוחנן יעקב אבינו לא מת (אלאי חי הוא לעולם), א"ל וכי בכדי ספדו ספדו נייא וחנטו חנטיא וקברו קברייא, א"ל מקרא אני דורש שנאמר, ואתה אל תירא עבדי יעקב נאם ה' ואל תחת ישראל כי הנני מושיעך מרחוק ואת זרעך מארץ שבים, מקיש הוא לזרעו מה זרעו בחיים אף הוא בחיים.

א. איתא בגמרא¹: "רב נחמן ורב יצחק היו יתבי בסעודתא, אמר לי' רב נחמן לרב יצחק לימא מר מילתא, א"ל הכי אמר רבי יוחנן אין מסיחין בסעודה שמא יקדים קנה לושט ויבא לידי סכנה (כשיוצא הקול נפתח אותו כובע שעל פי הקנה ונכנס בו המאכל ומסתכן . . מאכל ומשתה הולך דרך הושט)", בטר דסעידי א"ל הכי אמר רבי יוחנן יעקב אבינו לא מת (אלאי חי הוא לעולם), א"ל וכי בכדי ספדו ספדו נייא וחנטו חנטיא וקברו קברייא, א"ל מקרא אני דורש שנאמר, ואתה אל תירא עבדי יעקב נאם ה' ואל תחת ישראל כי הנני מושיעך מרחוק ואת זרעך מארץ שבים, מקיש הוא לזרעו מה זרעו בחיים אף הוא בחיים.

וכבר עמדו מפרשים על כמה דיוקים בזה:

(א) מה הרויח רב יצחק בזה שאמר "אין

(8) וגם על אמירה דחביה אחת, אמן – ראה ברכות מג, א. רמב"ם הל' ברכות פ"ו ה"ו. רא"ש ברכות שם פ"ו ס"ד, ע"פ ירושלמי שם פ"ו ה"ו. טוש"ע (ודאדה"ז) א"ח סקע"ד ס"ח (ס"א).

(9) הרי"ף לעין יעקב.
(10) כנפריש"י ד"ה שמא יקדים: לפיכך לא אומר לך כלום.

(11) ולכאורה כן מוכרח להגירסא שהובאה בדק"ס, "לימא לן מר מילתא דאגדתא", ובטר ד-סעי' "א"ל (עוה"ל) לימא לן מר מילתא (דאגדתא)". וראה הערה 14.

(12) ועד שדוחה כמה איסורים כמו להורות לפני רבו (ראה עירובין סג, א. רמב"ם הל' ת"ת פ"ה ה"ג). טוש"ע י"ד סרמ"ב ס"א, איסור אמירת ד"ת בבית המרחץ (שבת מ, ב. רמב"ם הל' ק"ש פ"ה ה"ה). שו"ע (ודאדה"ז) א"ח ספ"ה ס"ב (ס"ד). ועוד.

(13) ראה פרי מגדים א"ח סק"ע (א"א) סק"א שמביא דברי הגמ' כאן, ומסיים: הא לאפרושי מאי-סורא יראה מסיחין אע"ג דחמירי סכנתא מאיסורא. וראה לקמן בפנים.

(1) תענית ה, ב.

(2) פרש"י תענית שם. וידועה השק"ט אם ה-פירוש לתענית הוא מרש"י (ראה מהר"ץ חיות סוף מס' תענית. שם הגדולים (להחיד"א) מערכת גדולים ערך רש"י קרוב לסופו).

(3) כ"ה הגירסא בע"י. ובגמ' 'בטר דסעוד'. ופשוט דשניהם היו יושבין בסעודה. ואולי לפי גירסת הע"י מוכח דלפנ"ז כבר הפסיק ר"י מלסעוד – ראה לקמן סוף הערה 28.

(4) ובתוס' שם: וכן משמע דכתיב (פרשתנו מט, לג) ויגוע ולא כתיב וימת כדמפרש בסוטה (יג, א) גבי מעשה דחושבים. ועד"ז הוא ברש"י עה"ת פרשתנו שם "ויגוע ויאסר, ומיתה לא נאמרה בו ואמרו רז"ל יעקב אבינו לא מת".

(5) פרשתנו ג, ב, שם, יוד. יג.

(6) ירמ' ל, י.

(7) ראה בארוכה במפרשי העין יעקב.

(*) ולהעיר מר"ח לתענית שם. אין אומרים דבר הלכה בסעודה.